

O PROMJENJIVIM VRSTAMA RIJEČI U POLJSKOM JEZIKU

Ivana Vidović Bolt

FLEKSIJA.PL / PROMJENJIVE VRSTE RIJEČI U POLJSKOM JEZIKU

Zagreb, FF Press, 2011.

Fleksija. pl / Promjenjive vrste riječi u poljskom jeziku, sveučilišni udžbenik zanimljiva i neobična naziva, objavljen je 2011. godine u izdanju izdavačke službe *FF Press* Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Već sam naziv vrlo jasno najavljuje područje poljske gramatike koje je autorica Ivana Vidović Bolt njime obuhvatila, a to su promjenjive vrste riječi. Forma naslova udžbenika (*fleksija. pl*), podsjećajući na adresu internetske stranice, može odmah mnogo toga reći i o načinu na koji je sadržaj u njemu obrađen i prikazan - čitatelj kojem se nađe u ruci može biti siguran kako je ispred njega vrlo pregledan i sažet, a opet cjelovit prikaz poljske fleksije u kojem će se vrlo lako snaći te sigurno i brzo doći do tražene informacije. Autorica kroz pet zaokruženih poglavlja jezgrovito, ali i podrobno predstavlja redom pet promjenjivih vrsta riječi u poljskom jeziku: imenice, zamjenice, pridjeve, brojeve i glagole, ističući njihove posebnosti u odnosu na druge vrste riječi. Poglavlji ma prethodi sadržaj te uvodna riječ autorice. Na kraju udžbenika nalazi se popis bibliografskih jedinica najvažnijih za gramatičke sadržaje iz područja poljske fleksije.

Prvo poglavlje autorica je posvetila, moglo bi se reći, najvažnijoj promjenjivoj vrsti riječi – imenicama. Uvod u poglavlje navodi njihova najvažnija razlikovna obi-

lježja; autorica nabraja gramatičke kategorije koje se na njih odnose (rod, broj i padež) te ističe važne karakteristike kategorije roda. Uz ženski, muški i srednji rod u jednini, u poljskom jeziku u množini dominira kategorija muške osobe. Ona obuhvaća sve imenice koje znače mušku osobu te se tradicionalno poljski nazivaju muškoosobnima. Druga skupina imenica su tzv. *nemuškoosobne*¹, a to su sve ostale imenice muškoga, ženskoga i srednjega roda. Dalje, napominje da se u nekih imenica semantički, odnosno prirodni rod ne podudara s gramatičkim rodom te ističe važnost kategorije živosti i neživosti u određivanju nastavka u istim oblicima nominativa i akuzativa te genitiva i akuzativa jednine za imenice muškoga i srednjega roda. Kao veliku posebitost poljskoga jezika autorica navodi brojne i česte samoglasničke, suglasničke ili kombinirane alternacije, čijim popisivanjem dalje zalazi u fleksiju poljskih imenica. Samoglasničke mogu biti kvantitativne kada se alternacijom gubi ili dobiva određeni samoglasnik (npr. *e:ø*; *dzień – dni*), te kvalitativne (npr. *a:e*; *las – lesie*) u kojima se jednostavno mijenja kvaliteta samogla-

¹ Termin *nemuškoosobni oblik* navodit će se, kako ga i sama autorica navodi u udžbeniku, u kurzivu. Termin je doslovan prijevod poljskog termina *forma niemeškoosobowa*, a često se rabi u slavističkoj, ili uže, polonističkoj jezikoslovnoj tradiciji.

snika. Suglasničke alternacije uzrokuju promjenu kvalitete suglasnika, primjerice tvrđoga u meki (npr. t : ć; *Chorwat – Chorwaci*), dok kombinirane samoglasničko-suglasničke alternacije mogu uključivati sve navedeno (npr. e : ø, rz : r; *orzeł – orła*). Kako bi razumijevanje alternacija bilo olakšano, autorica na kraju navodi i podjelu suglasnika prema klasifikaciji tvrdi/meki/funkcionalno meki. Pregled sklonidbe imenica za svaki od rodova započete je općenitim pregledom svih padežnih nastavaka za jedninu i množinu, a potom je pregled razrađen prema pojedinim padežima zasebno u jednini pa u množini. Sklonidba imenica muškoga, ženskoga i srednjega roda zaokružena je kratkim pregledom flektivnih paradigma za svaki rod posebno. Najveće mjesto unutar imenica zauzimaju imenice koje rodovima dominiraju među ostalima: imenice muškoga roda. Autorica kao posebnu grupu izdvaja imenice muškoga roda čija se osnova u zavisnim padežima jednine te svim padežima množine razlikuje od osnove u nominativu jednine (npr. *orzeł > orła > orły*), zatim imenice čija se osnova u množini razlikuje od one u jednini (npr. *brat > bracia*) te imenice koje završavaju na *-anin* i čija se osnova u množini krati (npr. *Afrykanin > Afrykanie*). Imenica *książe* posebno je izdvojena kao imenica koja odgovara sklonidbenoj paradigmatički imenica srednjega roda. Posebna vrsta sklonidbe imenica muškoga roda jest mješovita deklinacija, a odnosi se na imenice koje u nominativu jednine imaju nastavak *-a* ili *-o* (npr. *artysta; Jagiełło*), a koje od ostalih imenica muškoga roda razlikuje ženska sklonidba u jednini te muška u množini. Pridjevsko-imenička te pridjevska sklonidba redom se odnose na imenice tipa

sędzia (G jd. *sędziego*, N mn. *sędziowie*) i *Sobieski* (G jd. *Sobieskiego*; N jd. *Sobiescy*) te uključuju kombinirano nastavke ženske, muške i pridjevske sklonidbe ili isključivo pridjevske. Posebno su mjesto zaslužile i imenice srednjega roda *oko* i *ucho* koje čuvaju tragove dvojine, imenice stranog podrijetla na *-um* (npr. *muzeum*) koje se sklanjaju jedino u množini te *singularia tantum* (npr. *miłość*) i *pluralia tantum* (npr. *Niemcy*), imenice koje se rabe samo u jednini, odnosno u množini. Nesklonjive su neke riječi stranog podrijetla (npr. *judo*), neke poljske i strane kratice (*CIA, PKO*) te neka strana prezimena (npr. *Hugo*) i imena gradova (npr. *Buenos Aires, Tokio*). Svaka vrsta paradigmatički popraćena je iscrpnim popisom imenica koje joj pripadaju uz eventualno navođenje izvora s iscrpnijim popisom paradigmatički riječi.

Da su zamjenice promjenjiva vrsta riječi koja prije svega zamjenjuje imenice, suviše je uopće napominjati, zato je i sasvim logično to što im autorica posvećuje mjesto odmah nakon njih. Kako navodi, dijele se prema značenju i prema funkciji. Funkcija zamjenice je zadatak koji obavlja u određenoj rečenici, ovisno o tome zamjenjuje li imenice (imeničke zamjenice; *ja, ty, ktokolwiek*) ili pridjeve (pridjevske zamjenice; *ten, mój, który*), tj. sklanjaju li se samo po padežima ili ujedno i prema rodu, broju i padežu. Dodaje kako tradicionalni opisi poljskoga jezika prema funkciji razlikuju i brojevne zamjenice koje zamjenjuju brojeve (*ile, kilka, wiele*) te priložne zamjenice koje zamjenjuju priloge (*jakoś, zawsze, wszędzie*) i koje se ne sklanjaju. Suprotstavlja tome novije i suvremenije opise jezika koje brojevne zamjenice smatraju neodređenim brojevima, a

priložne priložima. Pregled imeničkih i pridjevskih zamjenica uže je podijeljen na pregled zamjenica prema značenju: na lične (npr. *ja, ty, my*), upitno-odnosne (npr. *kto, jaki, kiedy*), neodređene (npr. *ktoś, cokolwiek, pewien*) i niječne (*nikt, nic*) te posvojne (npr. *mój, twój, swój*) i pokazne (npr. *ten, takie, ów*). Osim što pregled sklonidbe pojedinih vrsta zamjenica autorica daje kroz tablične prikaze, ona brine i o njihovoj pragmatičnoj strani te navodeći primjere rečenica stavlja zamjenice u određeni kontekst tumačeći tako funkciju i značenje koje imaju u rečenici.

Imenice i zamjenice slijede pridjevi. Autorica ih prema značenju dijeli na opisne ili kvalitativne i odnosne. Opisni (kvalitativni) kazuju osobine i svojstva (npr. *nowy sweter*), a glavna im je karakteristika stupnjevanje, dok odnosni kazuju osobine i svojstva bića, stvari i pojava ovisno o njihovu odnosu s drugim bićima stvarima i pojavama (npr. *baweltniany sweter*) te se izvode iz imenica ili glagola. Budući da su pridjevi promjenjiva vrsta riječi koja se pridijeva imenicama, očekivano je kako će se ponašati sukladno njima te im odgovarati u rodu, broju i padežu. Iz toga proizlazi kako se u jednini javljaju u tri oblika, ovisno o tome radi li se o muškom, ženskom ili srednjem rodu. Dominantnost kategorije muškoga roda unutar imenica odražava se i na pridjeve pa u množini njihov oblik ovisi o tome pridijevaju li se imenici koja je *nemuškoosobna* (npr. *brzydkie psy*) ili *muškoosobna* (npr. *brzydcy chłopcy*). U potonjih osnova pridjevskih oblika u nominativu množine alternira (*brzydki > brzydcy*). Kao podvrstu oblika pridjeva autorica navodi tzv. predikatne oblike (npr. *ciekaw, gotów, pełen*) iza kojih uvijek stoji imenica u genitivu, a koji

imaju funkciju proširenog atributa, dok se u atributnoj funkciji rabi uvijek nepredikatni oblik (npr. *ciekawy, gotowy, pełny*). Ako je pridjev dio imenskog predikata, mogu se rabiti oba oblika. Posebna su potkategorija pridjeva oni posuđeni iz drugih jezika u poljski i uglavnom nesklonjivi (*bordo, maxi, mini*). Autorica pregled sklonidbe pridjeva daje najprije u jednini, redom za muški, ženski i srednji rod, a tek potom u množini dijeleći ih na muškoosobne i *nemuškoosobne* oblike. Finale ovog poglavlja kratka je 'priča' o stupnjevanju opisnih pridjeva. Razlikuju se tri stupnja komparacije: pozitiv, komparativ i superlativ, te tri vrste stupnjevanja: tvorbeno (*stary > starszy > najstarszy*), opisno (*chory > bardziej/mniej chory > najbardziej/najmniej chory*) te nepravilno (*dobry > lepszy > najlepszy*). Autorica poglavlje završava popisom najčešćih pridjeva i njihovih komparativnih te muškoosobnih alterniranih oblika.

Brojevi također imaju svoje mjesto u fleksiji. Njima se izriče količina koja može biti određena i brojiva ili suprotno, neodređena i nebrojiva. U rečenici brojevi zamjenjuju imenice, pridjeve, priloge i brojeve. Autorica sklonidbu glavnih brojeva sustavno obrađuje zasebno kroz broj *jedan*, broj *dva*, brojeve *tri* i *četiri*, brojeve od 5 do 19, od 20 do 900 te kroz brojeve *tisuća* i *milijun*. Nadalje govori o rednim (*drugi, trzeci*), zbirnim (*dwoje, troje*) i neodređenim (*kilka, wiele*) brojevima i njihovim sklonidbama te o razlomcima (*jedna trzecia*). Kao podvrste brojeva navodi i višekratne (*trzykrotny, stukrotny*) te množinske brojeve (*potrójny, poczwórny*), ali im ne posvećuje poseban dio u poglavlju.

Posljednja promjenjiva vrsta riječi koju autorica sustavno opisuje, a kojom

se u jeziku izriče radnja i stanje su glagoli. Osim gramatičkih kategorija koje se prožimlju kod prethodno obrađenih promjenjivih vrsta riječi (rod i broj), glagole još karakteriziraju i kategorija lica (prvo, drugo i treće), vremena (prezent, perfekt i futur), načina (indikativ, imperativ i kondicional), vida (svršeni/nesvršeni glagoli) i stanja (aktiv, pasiv i oblici s povratnom zamjenicom). Posebno su istaknuti infinitivni oblik kao neutralna i najčešće polazna forma glagola (završavaju na -ć ili -c: *brać, bieć*), te 'bezličnik' koji se javlja u rečenicama bez subjekta (npr. *Napisano piosenkę na konkurs.*). Uvod u obradu glagolske fleksije u udžbeniku pomoćni su glagoli *biti* i *htjeti* čiji su flektivni oblici prikazani kroz sve glagolske gramatičke kategorije. U nastavku se pozornost posvećuje vremenskoj kategoriji glagola. Kroz prezent se daje pregled tradicionalne podjele poljskih glagola na četiri vrste (konjugacije), unutar kojih se glagoli dijele na nekoliko skupina, ovisno o sufiksanim morfemima i tipovima promjena. Autorica ističe važnu karakteristiku prezenta u poljskom jeziku u odnosu na neke druge slavenske jezike: u prezentskim oblicima samo nesvršeni glagoli izražavaju sadašnjost, dok svršeni izriču budućnost. U perfektu ponovno dominira kategorija muškoga roda čiji se glagolski oblici od *nemuškoosobne* razlikuju u morfemu *-li-*, odnosno *-ły-* (npr. *czytaliśmy; czytałyśmy*). Buduće vrijeme se u poljskom jeziku izriče jednostavnim futurom (za svršene glagole; *napisze*) ili složenim futurom (*będzie pisać/ będzie pisała*). Autorica nadalje popisuje flektivne nastavke i osobitosti kondicionala i imperativa, tvorbeno pravila glagolskih priloga i pridjeva, te trpnih i povratnih glagolskih oblika. Ne propušta spomenuti

niti kategoriju vida kojom se izražava svršenost i nesvršenost glagolske radnje, stanja i zbivanja. Ova glagolska kategorija izuzetno je važna kod tvorbe futura jer se on kod svršenih glagola tvori njihovom prezentskom osnovom, dok se složeni futur tvori isključivo od nesvršenih glagola. Svršeni se glagoli izvode prefiksacijom (npr. *budować > zbudować*) ili sufiksacijom, tj. promjenom korijenskog sufiksa (npr. *kupować > kupić*), a vidski par mogu tvoriti i glagoli različitih osnova (npr. *brać > wziąć*). Glagoli kretanja u poljskom imaju poseban status. Njihovo je osnovno razlikovno obilježje u odnosu na druge glagole izricanje razlike s obzirom na način kretanja (kretanje hodom, prijevoznim sredstvom ili kretanje prijevoznog sredstva), vrstu kretanja (usmjereno : neusmjereno ili jednokratno : višekratno) te smjer kretanja (horizontalno, vertikalno, kružno, polukružno ili koso). Autorica pregledno popisuje osnovne glagole kretanja (*iść, chodzić, chadzać, jechać, jeździć*) navodeći njihova značenja, uporabu u rečenici te prezentske, perfektne i futurske konjugacijske oblike.

Ovaj kratak prikaz sveučilišnoga udžbenika *fleksija. pl / Promjenjive vrste riječi u poljskom jeziku* autorice Ivane Vidović Bolt možda će mnogima dati sliku djela koje ne donosi ništa novo poljskom jezikoslovlju kada je riječ o problematiziranju određenog područja gramatike, u ovom slučaju poljske fleksije, osim samog pregleda flektivnih pojava u suvremenom poljskom jeziku. Budući da ovo nije znanstvena studija, već sveučilišni udžbenik koji je ponajprije namijenjen hrvatskim studentima polonistike, kao takav, on je svoj cilj i svrhu itekako ispunio. Upravo u tome i jest vrijednost, novost i hrvatski

doprinos poljskom jezikoslovlju ovoga djela. On daje prvu cjelovitu formalnu obradu poljske fleksije u Hrvatskoj, a jednostavnost prikaza kroz tablice, aktualnost i paradigmatičnost oprimjerivanja vrsta riječi poljskoga jezika i njihovih oblika te dvojezična (poljska i hrvatska) terminologija uvelike doprinose visokoj kvaliteti i preglednosti ovoga udžbenika. Iako je njegova ciljana skupina čitatelja (hrvatski studenti polonistike) definirana

već samom činjenicom da udžbenik sadrži nastavne jedinice obvezatnog kolegija *Fleksija i semantika vrsta riječi*, autorica obradom i prikazom tih nastavnih jedinica otvara vrata i širem profilu čitatelja. Sasvim je sigurno da je ovaj udžbenik ne samo od didaktičke već i od velike znanstvene koristi, kako domaćim i stranim polonistima, tako i šire, domaćim i stranim slavistima, osobito u području kontrastivne lingvistike.

Nikolina Sokolić

ČASOPIS ISKRA KAO MONOGRAFSKA TEMA U KNJIZI MLADENA DORKINA

Mladen Dorkin

ČASOPIS ISKRA (1884–1887; 1891–1894)

Zadar, Matica hrvatska – Ogranak u Zadru, 2011.

Osnovicu opsežne monografije o zadarskom časopisu *Iskra*, koji je izlazio u uredništvu Nikole Šimića u drugoj polovici 19. stoljeća, 80-ih i 90-ih godina u dva navrata u trajanju od oko osam godina, čini doktorska disertacija Mladena Dorkina, zadarskoga kroatista, sveučilišnoga profesora u miru. Rezultat rada svoje današnje preokupacije autor je odlučio prezentirati u knjizi u najnovije vrijeme, premda je i ranije periodično objavljivao partikularnosti o sadržaju časopisa.

Razlozi su za izraz dobrodošlice Dorkinovoju knjizi među povjesničarima književnosti i jezika te među povjesničarima višestruki. Ponajprije, današnjem su čitatelju dostupne objedinjene i sistematizirano interpretirane brojne činjenice sa stranica časopisa: o jezičnoj politici u Hr-

vatskoj, o književnim programima i ukusima, kao i o književnoj kritici, a štošta i o lokalnoj kulturnoj i književnoj klimi iz dvotjednika koji je svojevrsna metonimija kulturne slike u zanimljivu povijesnom trenutku Dalmacije i Hrvatske. Potom, Dorkin nudi vrijednosnu analizu kompleksnoga književnog sadržaja lista utemeljenu na viđenju širega, europskoga i hrvatskog te južnoslavenskoga kulturnog i političkog konteksta u kojem se lokalne pojave mogu bolje razumjeti i različite se tematske cjeline mogu jasnije tumačiti. Primjerice, pučko-prosvjetiteljska programatska orijentacija glavnog urednika časopisa prikazana je kontrastivno u odnosu na kulturne procese u sjevernoj Hrvatskoj (uredničke politike *Vienca* i *Hrvatske vile*) i u svijetu (programatska klima fran-